

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Avusturya Diplomasisi*

Mithat Aydın**

ORCID: 0000-0002-2066-845X

Öz

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi), 19. Yüzyılın son çeyreğinde Avrupalıların “Hasta Adam“ dedikleri Osmanlı Devleti’nin mirası üzerinde büyük devletlerin rekabet ve çatışmasını bütün boyutlarıyla gözler önüne sermiştir. Bu suretle savaşın neden olduğu miras paylaşımı sadece Osmanlı Devleti’nin tasfiyesinde değil, aynı zamanda 19. Yüzyıl Avrupa güçler dengesi ve düzeninin şekillenmesinde büyük sonuçlar doğurmuştur. Avusturya diplomasisi, bu sürecin belirleyici unsurlarından biri olmuştur. Bu bağlamda nasıl ki Avusturya 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’na giden yolu açan 1875 Hersek ve 1876 Bulgaristan isyanlarında Kont Andrassy’nin aktif politikasıyla inisiyatifi elinden bırakmadıysa, krizden kendini korumak ve kendi payına düşeni almak için İngiltere ve Rusya ile kurduğu ilişki ile de kilit devlet özelliğine sahip olmuştur. Avusturya; Rusya ile 1877 Martında yaptığı antlaşmayla Bosna-Hersek’e karşılık Rusya’yı Balkanlarda “büyük bir Slav devleti kurmaması” koşuluyla serbest bırakıp savaşın önünü açan bir rol oynadığı gibi, İngiltere’nin Rusya’ya karşı -İngiliz Başbakan Benjamin Disraeli ve Kraliçe Victoria’nın çok arzu ettiği üzere- savaşa girmek için ihtiyaç duyduğu tek müttefik güç durumunda idi. Bu makale, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’nın ortaya çıkışı, Ayastefanos Antlaşması ve Berlin Kongresi’ne uzanan süreçte Avrupalıların “Doğu Sorunu” dedikleri Osmanlı Devleti’nin tasfiyesi sorununun seyrinde Avusturya diplomasisinin rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada Osmanlı ve İngiliz belgeleri ile dönemin gazetelerinden Basiret gazetesinden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kont Juluis Andrassy, Benjamin Disraeli, Plevne, Doğu Sorunu, Budapeşte Antlaşması

Gönderme Tarihi: 11/11/2018

Kabul Tarihi:10/12/2018

* Bu çalışma, 1-2 Kasım 2018 tarihinde İstanbul Üniversitesi, Türk Ocakları ve Bayrampaşa Belediyesi tarafından düzenlenen “1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı (93 Harbi) -Vatan Neresi-Uluslararası Sempozyum”a sunulan bildiri metninin genişletilmiş halidir.

** Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, E-Posta:maydin@pau.edu.tr

Austrian Diplomacy During the 1877-1878 Ottoman-Russian War

Abstract

1877-1878 The Ottoman-Russian War (93 War), in the last quarter of the 19th century, revealed the competition and conflict of the great states on the legacy of the Ottoman Empire, which the Europeans called the in Sick Man. In this way, the sharing of the heritage caused by the war had great consequences not only in the liquidation of the Ottoman Empire, but also in the shaping of the 19th century European power balance and order. Austrian diplomacy has been one of the significant elements of this process. In this context, Just as Austria does not leave its active politics of Count Andrassy in 1875 Herzegovina and 1876 Bulgaria rebellions, which opened the way of 1877-1878 Ottoman-Russian War, so it has also become a key state with the relationships it established with the Britain and Russia in order to protect itself from the crisis and to take its share. Austria played an important role on the outbreak of 1877-1878 Ottoman Russia war, releasing Russia on the condition that it does not establish a large Slavic state in the Balkans in exchange for Bosnia and Herzegovina in the Budapest Treaty. In addition, Austria was the single allied force that Britain needed to enter the war against Russia, as British Prime Minister Benjamin Disraeli and Queen Victoria desired. This article aims to reveal the role of the Austrian diplomacy in the course of the problem of the liquidation of the Ottoman State called the “EastProblem”, during the on going of the Ottoman-Russian War of 1877-1878 and the Treaty of Ayastefanos and the Berlin Congress at that time. Ottoman and British documents and Basiret newspaper were used in the study.

Keywords: Kont Julius Andrassy, Benjamin Disraeli, Plevne, Eastern Question, Treaty of Budapest.

Received Date: 11/11/2018

Accepted Date: 10/12/2018

Австрийская дипломатия в османско-русской войны 1877-1878 гг.

Резюме

Османско-русская война 1877-1878 года (тур. 93.война) раскрыла во всех измерениях соперничество и конфликт великих государств в наследии Османской империи, которую называли европейцы «больным человеком» в последней четверти 19века. Разделение ее наследия, вызванным войной, имело большие результаты не только в ликвидации Османского государства, но и в формировании баланса и порядка европейских держав в 19 веке. Австрийская дипломатия стала одним из решающих факторов этого процесса. Благодаря активной политики графа Андраши, Австрия держала инициативу в свои руки в восстании в Герцеговине 1875 г. и в Болгарии в 1876 г., которые являлись причиной османско-русской войны. А также она установив отношения с Англией и Россией, приобрела статус государства, которая имела ключевую роль в балканском вопросе, чтобы защитат себя и от кризиса и получить свою долю. Австрия, по мартовскоу договору 1877 года с Россией, в обмен на согласие на свободное действие России на Балканах, при условии несоздания «большого славянского государства», требовала уступки в Боснии и Герцеговине. Таким образом Она проложила путь войны. К тому же Австрия считалась Англией единственным союзником чтобы вступить войну против России, как этого желали английский премьер-министр Бенджамин Дизраэли и королева Виктория. В данной статье рассматривается - раскрыть причины османско-русской войны и определить роль австрийской дипломатии в решении проблемы ликвидации Османской империи, по состоянию которую европейцы называли «Восточным вопросом» в процессе Османско-русской войны 1877-1878 гг. и конгресса в Берлине. В этом исследовании использовались османские и британские документы и газета Basiret.

Ключевые слова: Граф Джулюс Андраши, Бенджамин Дизраэли, Плевна, Восточный вопрос, Будапештская конвенция

Получено: 11/11/2018

Принято: 10/12/2018

Giriş

1. 1875 Hersek İsyanı'ndan İstanbul Konferansı'na Avusturya Diplomasisi

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na giden süreçte Avrupalıların "Doğu Sorunu"nu başlatan olaylar dizisi 1875 Temmuz başlarında Hersek'in Nevesinje kazasında çıkan ayaklanma ile başlamıştır. Ayaklanma başlangıçta malî-ziraî sorunların ortaya çıkardığı bir mahiyet göstermekle beraber, zamanla Sırbistan ve Karadağ'ın da yardımıyla güç kazanıp Slavist bir dayanışmanın özelliğini yansıtan ve bağımsızlığı hedefleyen bir karakter almıştır. Hersekli asiler Andrassy Notası karşısında taleplerini sıralarken Avrupa garantisini bir ön koşul olarak ortaya atmış, geniş bir reform programı talep etmişlerdir. Açıkça Babıali'nin hükümlerlik haklarını hiçe sayan ve bir yabancı müdahalesini öngören asiler, "*silahlarını ancak gerçek bir özgürlüğün bırakılabileceklerini*" söylüyorlardı. Dolayısıyla Y. E. Yapp'ın dediği gibi¹ "*hemen hemen hiç kimsenin imparatorluğun kalan kısmı için Bosnalı Müslümanların isteği ile asilerin düşüncesi arasındaki uçurumda köprü kurmanın mümkün olduğuna inanmamaktaydı.*" Nitekim asileri ne padişahın makul reformlar öngören fermanları ne de Büyük devletlerin Mostar görüşmeleri ile başlayıp Viyana Konferansı, Andrassy Notası ve Berlin Memorandumu ile devam eden girişimleri teskin edebilmiştir. Aksine isyanın Bosna'ya, bundan yaklaşık on ay sonra da Bulgaristan'a sıçraması Hersek İsyanı'nı bir Balkan krizine dönüştürerek Osmanlı Balkanlarının bu bölgelerini yerel güçler ve Büyük Devletlerin rekabet ve çatışma sahası haline getirmiştir. Güney Slav birliği için rekabet halinde olan Sırbistan ve Karadağ'ın 1876 yılının Haziran/Temmuz ayında Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı bu rekabet ve çatışmayı pek çok yönüyle aksettirmiştir. Balkan krizini çözümlenmesini amaçlayan ancak hiçbir sonuç elde edilemeyen İstanbul Konferansı ve Londra Sözleşmesi, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na giden yolun döşenen son taşları olmuştur.

Hersek İsyanı'nın yol açtığı Balkan krizi başladığında Osmanlı Devleti'nin kaderi dört devletin elindeydi: İngiltere, Rusya, Avusturya, Fransa. Bu devletlerden İngiltere "Osmanlı toprak bütünlüğü ve

---

¹ M. E. Yapp, *The Making of the Modern Near East 1792-1923*, London and New York, 1987, s.78.

bağımsızlığını” savunan geleneksel politikasını devam ettirmekteydi. Bu politikası yüzyılın ortasında Kırım Savaşı’nda doruk noktasına erişmiştir. Ancak Prusya’nın 1866’da Sadowa Savaşıyla Avusturya’yı, 1870’de de Sedan Savaşı’yla da Fransa’yı hezimetle uğratmasıyla Kırım koalisyonu çökmüş, koalisyonun getirmiş olduğu Avrupa düzeni ve güçler dengesi altüst olmuştu. Fransa ve Avusturya zayıflamış, Prusya yeni bir güç merkezi olarak ortaya çıkmıştı. Bu sırada bütün enerjisini Avrupa’daki güçler dengesini kendi lehine tanzim etmek isteyen Prusya, Fransa’ya karşı Avusturya ve Rusya’yı uzlaştırarak 1872’de “Üçlü İttifak” bloğunu teşkil etmiştir. Ortaya çıkan tablo İngiltere’nin bir izolasyona maruz kalması anlamına geliyordu. Bu durum dönemin İngiliz Başbakanı’nın “denge yok” diye tanımladığı siyasi bir manzaraydı.² Şimdi Büyük devletlerden Fransa Sedan Savaşı sonucunda bir güç olmaktan çıkmıştı. Rusya; Prusya’ya birliğini sağlamadaki yardımının karşılığı olarak 1871’de Paris Antlaşması’nın Karadeniz’in kapalılığı ilkesini kaldırmayı başarmış, Balkanlardaki Slavist emellerini gerçekleştirmek için uygun bir zemin yakalamıştı. Fakat Rus hükümeti Balkanlarda Avusturya ile bir çatışmaya girmeyi düşünmüyordu. Bir başka deyişle Rus siyaseti Balkanlardaki çıkarlarını Avusturya ile uzlaşarak gerçekleştirmek istiyordu.

Hersek İsyanı başladığında Avusturya-Macaristan imparatorluğu, iç organizasyonunu yeniden düzenleme süreci içinde olup³ Prusya eksenine kaymış durumdaydı. Bosna-Hersek’e ilgisi canlı olduğu gibi Balkanlardaki Slavist cereyanlardan özellikle de Rusya ve onun etkisindeki Sırbistan’ın bölge üzerindeki ihtiraslarından endişeliydi. Kısaca Balkanlardaki Slav hegemonyasının güç kazanması ve yeni sahalara yönelmesi Avusturyalı devlet adamlarınca Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun parçalanmasına davetiye çıkarılması olarak görülüyordu. Bu bakımdan Türk İmparatorluğunun toprak bütünlüğünün Avusturya’nın çıkarlarına hizmet edeceği düşünülmekteydi. Bu düşüncüyü 29 Ocak 1875’te düzenlenen bir Balkan konferansında Avusturya Dışişleri Bakanı Kont Julius Andrassy şu şekilde ifade etmekteydi: “Türkiye, Avusturya-Macaristan için hemen hemen Allah’ın inayetiyle olan bir birliğe sahipti. Türkiye için küçük Balkan devletlerinin statükosu devam ediyor ve onların milliyetçi arzuları engelleniyordu. Eğer, Türkiye için bu olmasaydı, bütün bu istekler bizim başımıza düşecekti. Eğer Bosna-Hersek;

---

² George Earl Buckle, *The Life of Benjamin Disraeli*, 1876-1881, vol.VI, New York: The Macmillan Company, 1920, 13.

³ Barbara Jelavich, *The Ottoman Empire, the Great Powers, and the Straits Question 1870-1887*, Bloomington and London: Indiana University Press, 1973, 10.

Sırbistan ve Karadağ'a geçseydi veya orada önleyemeyeceğimiz yeni bir devlet kurulsaydı, biz mahvolurduk ve kendimizi 'Hasta Adam' rolüne koymuş olurduk.”⁴

Avusturya'da bu geleneksel politikasından yana olanlar olmasına rağmen, İtalya ve Almanya'ya kaptırılan topraklarının telafisi için yeni toprak kazanımına sempatiyle bakıp gerekirse Balkanları, Rusya ile paylaşmayı düşünenler vardı. Bununla birlikte Avusturya dışişlerinde söz sahibi olan Andrassy Osmanlı toprak bütünlüğünden yana idi. Andrassy, Viyana'da en rütbeli kişi olmamasına rağmen askerlere karşı dediği olan ve Avusturya kamuoyunun desteğini alan biriydi. İsyanın başlamasıyla Avusturya, çıkarları açısından tarafsız kalıp sorunu Türkiye'nin bir iç sorunu görmüştür. Edmond Rossier'in belirttiği gibi⁵ Avusturya, 1875'te ortaya çıkan “Doğu Sorunu”nda daima pazarlıklara hazırlanmış “hırçın bir devlet” rolünü oynamıştır.

Hersek İsyanı'ndan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'na uzanan süreçte Avusturya diplomasisinin temel prensibi “Doğu Sorunu”nun hallinde inisiyatifi elden bırakmamak, Balkanlarda Avusturya çıkarlarına hizmet ettiği düşünülen statüyü idame ettirmek ya da şartlara göre çıkarlarını terviç etmektir. Bu meyanda ayaklanmanın buhrana dönüşüp Osmanlı-Rus savaşına uzanan yaklaşık 21 aylık zaman diliminde Avusturya adeta süreci yöneten başrol oyuncularından biridir. Viyana Konferansı, Andrassy Notası, Berlin Memorandumu sürecin önemli evreleri olarak Avusturya'yı ön plana çıkarmıştır. Bu süreçte denebilir ki Andrassy, “Doğu Sorunu”nun diğer büyük oyuncusu olan Rusya'nın ihtiraslarını –onunla çatışmadan- Avusturya çıkarlarına göre törpülemiştir.

Hersek İsyanı'nın 1876 Mayısında Bulgaristan'a sıçraması büyük devletler ve bölgesel güçler arasındaki rekabeti yeni bir safhaya taşımıştır. Şöyle ki Bulgaristan İsyanı'nın bastırılmasına ilişkin şayialar Avrupa'da büyük akisler uyandırmış bu ise Türklere karşı güçlü bir kamuoyunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Türkiye için Bulgaristan İsyanı'nın ortaya çıkardığı olumsuz durum, Türk yanlısı İngiliz hükümetini Rus ihtirasları karşısında hareketsiz bırakırken Rusya'nın “Doğu Sorunu”nun çözümünde Osmanlı Devleti'ne karşı serbestçe harekete geçmesine imkân verecek şartları oluşturmuştur. Diğer taraftan süregiden Balkan sorunu eli

⁴ George Hoover Rupp, *A Wavering Friendship: Russia and Austria*, Cambridge, Mass, USA: Harvard University Press, 1941, .39.

⁵ Edmond Rossier, *Avrupa'nın Siyasi Tarihi 1815-1919*, Çev: Ali Kemali Aksüt, İstanbul, 1944, 155.

tetikte bekleyen Sırbistan ve Karadağ'ı harekete geçirmek için yeterince olgunlaşmıştı. Nitekim Avusturya ve Rusya'nın resmi ikazlarına rağmen Bulgar İsyanı'ndan elli iki gün sonra Haziranın 20'sinde önce Sırbistan, sonra da Karadağ savaş ilanında bulunarak daha fazla bekleyememişlerdir. Bunda -resmi beyanına rağmen- Rusya'nın gizli askerî ve malî yardımları Slav unsurları harekete geçiren önemli bir faktör olmuştur.

Türk-Sırp, Karadağ savaşları Avrupa'yı sarabilecek bir yangın halini alabilirdi. Çünkü Savaş Osmanlı zaferiyle sonuçlanırsa Rusya'nın duruma ele atması kaçınılmaz hal alırdı ki bu da Rusya'nın Avusturya ile bir çatışmaya girmekten sakınmasını iyice güçleştirecekti. Diğer taraftan savaş bir Slav zaferiyle sonuçlanırsa Osmanlı Devleti'nin çöküşü imkân dâhilinde olacaktı. Bu ise büyük devletlerin Osmanlı toprakları üzerinde "amansız bir savaş"a tutuşmalarına neden olacaktı. Bu durumda da savaşı önlemek mümkün olmayacaktı. Dolayısıyla da Rus hükümetinin 1876'nın ikinci yarısında izlediği politika şu amacı gerçekleştirmeye yönelikti: Avusturya-Macaristan ile çatışmaya girmeden Slavların yardımına koşmak. Bu amaca ulaşmak için Rus diplomasisi Bohemya'daki Reichstadt'ta Avusturya ile bir uzlaşma zemini bulmuştur. Buna göre taraflar "şimdilik" kaydıyla "el atmama" ilkesini kabul ile siyasal durumun Balkanlarda bir eylemi zorunlu kılması halinde böyle bir girişim ancak karşı tarafın onayıyla yapılabilecekti. Savaş Osmanlı Devleti'nin zaferiyle sonuçlanırsa iki devlet Sırbistan'da statükonun yeniden kurulmasına çalışacaklardı. Bosna Hersek için taraflar Andrassy Notası ve Berlin Memorandumu'nda belirtilen reform programının uygulanması için Babıali'ye baskı uygulayacaklardı. Savaşın Sırp zaferiyle sonuçlanması durumunda ise taraflar "büyük bir Slav devletinin kurulması için hiçbir yardımda bulunmayacaktı." Ancak Sırbistan ve Karadağ'a belli bir ölçüde toprak verilmesine rıza gösterilecekti. Buna karşın Avusturya kendi payına düşeni Bosna-Hersek'te alacaktı. Yalnız Avusturya'nın Bosna-Hersek'teki kazançları anlaşmanın Avusturya ve Rus versiyonunda farklıdır. Avusturya versiyonuna göre, Karadağ'ın Hersek'te alacağı yerlerin dışında Bosna ile Hersek Avusturya tarafından ilhak edilecektir.⁶ Rus versiyonuna göre ise Avusturya için Hersek'te herhangi bir haktan bahsedilmezken ona Türk Hırvatistan'ı ile Bosna'nın Avusturya'ya yakın taraflarının verilmesi öngörülmekteydi. Her iki metinde Rusya güneybatı Baserabya ile Batum'u alacaktı. Bulgaristan ve Rumeli'ye gelince Rus versiyonu "bağımsız birer prenslik" kurulmasını öngörürken, Avusturya

⁶ *Uluslararası İlişkiler Tarihi/Başlangıçtan Bugüne Diplomasi Tarihi*, c.2, Ed: Vladimir Potyemkin, Çev: Attila Tokatlı, 1. Baskı, May Yayınları, 1978, 107.

versiyonu “Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı iki özerk il” haline getirilmesini istiyordu. İstanbul’un “serbest şehir” haine getirilmesi ve Epir ile Teselya’nın Yunanistan’a bırakılması iki metnin de ortak hükümleriydi. Avusturya metninde Girit’in de Yunanistan’a bırakılması belirtilmekteydi. Ayrıca sadece Avusturya metninde zikredilen Arnavutluk’un “Osmanlı İmparatorluğu’na bağlı özerk bir il haline getirilmesi” isteniyordu. Reichstadt anlaşması birçok farklılığı göstermekle beraber Avusturya, Balkanlarda bir Slav devletinin kurulmasının önünü almış ve Bosna-Hersek’te kazançlarını tahakkuk ettirmiş görünüyordu.

2. İstanbul Konferansı’ndan Osmanlı-Rus Savaşı’na

Türk-Sırp Savaşı, Sırbistan’ın 1876 Ekim sonlarında Morova’da ağır yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bunu önce ateşkes isteyen Rus ultiimatının Osmanlı hükümeti tarafından kabulü, sonra da yine Rusya’nın önerisiyle bir uluslararası konferansın toplanması takip etmiştir. Konferans 11 Aralık’ta İstanbul’da toplanmış (23 Aralıkta Osmanlı temsilcilerinin de katıldığı resmi açılıştan) ve 18 Ocak 1877’ye kadar yürüttüğü çalışmaları sonucunda, Sırbistan ve Karadağ’ın savaştan önceki durumunun korunup sınırlarının genişletilmesi, Bulgaristan adı altında doğu ve batı olmak üzere iki vilayetin teşkil edilmesi, bu vilayetlerin başlarına beş yıl süreyle altı devletin onayıyla Hristiyan valilerin getirilmesi, askerlik görevinin Müslümanlara hasredilip Osmanlı nizamiye askerlerinin belli başlı şehir ve kalelerde bırakılarak vali tarafından emredilmedikçe bir mevkide toplanmaması, buradaki güvenliğin özel olarak kurulacak jandarma vasıtasıyla yerine getirilmesi, Bosna ve Hersek’in yine altı devletin onayı ile beş yıl süre ile bir vali tarafından idare edilmesi ve millî bir ordunun teşkil edilmesi, Bulgaristan, Bosna ve Hersek’te islahatları denetlemek üzere yabancı devletlerin temsilcilerinden oluşan bir komisyonun teşkil edilmesi ve Bulgaristan komisyonunu korumak için beş bin Belçikalı askerinin getirilmesi şeklindeki kararları almıştır.⁷ Türk tarafı konferansın almış olduğu kararları bağımsız bir devletin egemen hukukunu yok saydığını düşünerek reddetmiştir. Konferans 20 Ocak’ta dağılırken Balkan buhranının yol açtığı “Doğu Sorunu” da belirsiz bir geleceğe doğru akıyordu.

Şimdi her devlet yine kendi şarkısını söylemeye başlamıştır. Almanya, Avrupa’daki dengeler açısından Rusları Osmanlı Devleti’ne karşı

⁷ Kararlar için bakınız: Mahmud Celaleddin Paşa, *Mir’ât-ı Hakikat / Tarihi Hakikatların Aynası*, c.I-II-III, Haz: İsmet Miroğlu, İstanbul: Berekât Yayınevi, 1983, 208-212.

bir savaşa teşvik ederken Avusturya ile bir uzlaşmaya varmasını telkin etmiş ve her türlü yardımda bulunmayı garanti etmiştir.

İstanbul Konferansı'na uzanan süreç Balkan sorununu bir krize taşıdığı ortadaydı. Bir Türk-Rus savaşı ihtimalinin belirmesi Avusturya ve Rusya'yı 1876 sonbaharından sonra yeniden çıkarlarını uzlaştırmak için görüşmelere zorlamıştır. Nihayette İstanbul Konferansı'nın henüz sonuçlanmadığı bir sırada, 15 Ocak 1877 günü iki devlet üzerinde uzlaşacakları gizli bir antlaşmayı Budapeşte'de imza etmişlerdir.⁸ Bu gizli antlaşma Avusturya'nın Ayastefanos Antlaşması'na kadar savaş sırasında izleyeceği politikanın esasını oluşturmakla kalmamış, İngiltere'nin de savaşta hatt-ı hareketini belirleyecek sonuçlar doğurmuştur. Dolayısıyla söz konusu antlaşmanın devletler arası ilişkiler açısından savaşın ortaya çıkışı ve devamında kesin ve belirleyici bir rol oynadığını belirtelim.

Budapeşte Antlaşması tarafların karşılıklı olarak şu taahhütlerini içermiştir: Avusturya-Macaristan; Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı gireceği bir savaşta tarafsız kalacağını garanti ediyor; buna karşılık Bosna Hersek'i işgal etme hakkını elde ediyordu. Bu kazanımına karşılık Avusturya-Macaristan, topraklarını Romanya, Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan'a doğru genişletmemeye söz veriyordu. Rusya da aynı sözü Sırbistan, Karadağ ve Bulgaristan konusunda veriyordu. Avusturya ayrıca Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne karşı Rusya'nın yanında savaşa girmesine itiraz etmeyecekti. Anlaşmaya yapılan ek bir konvansiyon ile savaşın muhtemel sonucuna göre tarafların kazançları belirlenmiştir. Buna göre Avusturya'nın toprak kazanımı Bosna ve Hersek'ten ibaret olacaktı. Sırbistan ve Karadağ'ı ayıran Novipazar sancağına el atmayacaktı. Buranın durumu daha sonra yapılacak özel bir antlaşma ile tespit edilecekti. Rusya toprak kazanımı olarak Baserabya'nın güneybatı kısmına sahip olacaktı. Antlaşma, Reichstadt Antlaşması'nın "Balkanlarda yeni bir Slav devletinin kurulmamasını" ve Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk'un bağımsızlığının

---

⁸ İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Avusturya'nın Rusya ile uzlaşmış olduğunu 7 Haziran'da Paris elçisi Lyons'un mektubuyla öğrenmiştir. Lyons'un verdiği bilgiye göre Viyana'da Rus elçisi Novikow ile Andrassy arasında gizli bir "protokol ya da diplomatik belge" imzalanmıştı. İmzalanan Rus-Avusturya antlaşmasına göre Rusya ve Avusturya Sırbistan'ın her hangi bir bölgesini işgal etmeyecek, ancak muhtemel bir toprak paylaşımı için savaşın uzaması durumunda Avusturya önce Türk Hırvatistanı'na daha sonra da Bosna'nın tamamına sahip olacaktı. *British Documents on Foreign Affairs (B DFA): Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Part 1: From the Mid-Nineteenth century to the World War, Series B: The Near and Middle East 1856-1914, The Ottoman Empire: Diplomacy of the Powers, 1876-1878*, General Ed. Kenneth Bourne and Cameron Watt, Ed. David Gillard, Part1, Series B, vol. 3, Doc.652, Lyons'tan Derby'ye, 7 Haziran 1877, University Publications of America, 1984, pp.272-273; *B DFA*, vol.3, Doc.653, Lyons'tan Derby'ye, 7 Haziran 1877, 273-274.

tanınmasını isteyen hükümlerini tekrar ediyor. Yine Teselya, Epir, Girit ve İstanbul'un geleceğine ilişkin düzenlemelerde Reichstadt Antlaşması esas alınacaktı.⁹ Görüldüğü gibi Rusya, tarafsızlığını elde etmek için Avusturya'ya önemli tavizler vermiştir. Kendisi toprak kazanımı olarak sadece güney Baserabya ile yetinirken, Avusturya'ya Bosna-Hersek'i bırakmıştı. Üstelik Avusturya Balkanlarda büyük bir Slav devletinin önünü alırken güney Slavları ve batı Balkanlar üzerindeki nüfuzunu artırmıştır. Bu suretle Sırbistan etki alanına girmiş oluyordu. Ayrıca Bulgaristan için kesin hükümlere yer verilmediğinden buranın geleceği askıda kalmıştı. Diğer taraftan Avusturya; Rusya'ya savaşı kazanması durumunda bile fazla bir şey vermiş değildi. Kısaca denebilir ki Avusturya tarafsızlığını hayli pahalıya satmıştı.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Avusturya Diplomasisi

Nitekim Şubat ayında Londra'da Rusya ile İngiltere arasında akdedilen sözleşmeden belirlenen reform programının Babıali tarafından reddedilmesi, en azından savaşı bir süreliğine erteleyebilecek engeli de ortadan kaldırmıştır. Rusya önce Romen hükümeti ile yapmış olduğu iki antlaşma ile ordularını 16 Nisanda Romanya'ya sokmuş, sonra da 24 Nisanda resmen savaş ilanında bulunmuştur. Savaş çanlarının çalındığı Nisanın ikinci haftasında Avusturya'nın izleyeceği politikanın –Rusya ile imzaladığı gizli antlaşma gereği-tarafsızlık esasına dayanacağı kendini belli etmiştir. Petersburg Sefareti savaş ilanından on iki gün önce yani Osmanlı Devleti'nin 12 Nisanda Londra Sözleşmesi'nin maddelerini reddetmesi üzerine Rus hükümetinin savaşa karar verip konsoloslarının Türkiye'yi terk etmesi kararını haber verdiği gün Almanya gibi Avusturya Devleti de “*usûlu bitarâfiye ri'âyet edeceği*”ne ilişkin Rusya'yı temin ettiğini bildirmiştir.¹⁰ Aynı tarihlerde Rusya karşıtı Macar devlet erkânı arasında bile bu “tarafsızlık” politikası farklı biçimlerde formüle edilmekteydi. Macaristan Maliye Bakanı Avusturya'nın izleyeceği politikayı “*Avusturya Devleti işe müdâhale etmeyecek ve ancak menâfi '-i mahsûsunu muhâfaza eyleyecektir*” şeklinde ifade etmekteydi.¹¹ Andrassy'nin “*Osmanlı Devleti'nin Kaladova'ya asker ikâme etmek niyetinde olduğu*” duyumu üzerine 20 Nisan tarihli telgrafında¹² askerî hareketin Sırbistan dâhilinde meydana getireceği savaşın Avusturya sınırına sirayet edeceği “endişesi” ile

⁹ *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, c.2, 122.

¹⁰ BOA., *YRK.HR.*, 1/25, 28.03.1294 (12.04.1877).

¹¹ BOA., *Y.PRK.HR.*, 1/24, 28.03.1294 (12.04.1877).

¹² BOA., *HR.SYS.*, 1237/9, 28.04.1877.

bulunduğu “ihtârât”, tarafsızlığın Osmanlı aleyhtarlığına evrilebileceğini göstermiştir.

Savaşın başlamasından sonra Viyana Sefaretince yapılan yazışmalar Avusturya politikasına ilişkin Babıali’yi bilgilendiren en önemli kaynak olmuştur denilebilir. Yazışmalarda Avusturya’nın tarafsızlık politikası izah edilmeye çalışılırken Budapeşte gizli antlaşmasından haberdar olunmadığı görülmüştür. Avrupa’daki dengeler, dolayısıyla da savaşın gidişatında ciddi bir rol biçilen Avusturya’nın Balkanlarda çıkarları bulunan devletler arasında ilk sıraya konulduğu söylenebilir. Bu çıkarlar hayat-memat noktasında görülmüştür. Bu bakış açısını Viyana Sefareti’nin 5 Mayıs 1877 tarihli telgrafına konu olan Avusturya Meclis Başkanının izahatında görmek mümkündür. Başkanın Avusturya politikasına ilişkin bir soru üzerine Mecliste verdiği cevaba göre Avusturya “barışın muhafazası” için savaşın başındaki siyasetini devam ettirmekte ve “*şimdi dahi muharebenin devleteyn (Osmanlı Devleti ile Rusya) beyninde kalmasına çalışmaktadır.*” Savaşın ortaya çıkışını engellemenin mümkün olmaması nedeniyle de Avusturya için iki görevin ortaya çıktığını düşünmüştür: Birincisi savaşın Avrupaca bir karışıklığa sebep olmaması için yapılabilecek her şeyi yapmak; ikincisi savaşın sonuçları ve “doğu” işlerinin nihayetinde “renk ve revîşi (gidişi) her ne olursa olsun” her durumda konum ve çıkarlarına göre nüfuzunu üstün kılacak şartları elde etmek. Bu bağlamda Avusturya’nın yürüteceği politika ise şu şekilde açıklanmıştır: “*Avusturya devleti bu menâfi’i vikâye için bitaraflığını ilân eyledikten sonra serbest-i hareketini dahi vikâye eder. Vukû’ât günden güne kesb-i cesâmet ettiği halde yine kendisi tedârikât-ı harbiyede bulunmamış olduğundan ba’demâ dahi bu meslekde sebât ederek tertibât-ı askeriye ile mesârif-i devleti tezyid etmeyecektir. Avusturya devleti düvel-i muazzamadan kendisi kadar Rumili’de menâfi’-i mühimmeye mâlik hiçbir devlet olmadığını bildiğinden ahâlinin itaat ve sadakatine ve mebûsânın vatanperverliğine ve kendi kuvvetine istinâden tedâbir-i askeriye ittihaz etmeksizin kuvvet ve nüfûzunu terviç ve te’min eyleyecektir.*”¹³

Avusturya, savaşın başından itibaren Budapeşte’deki kazanımlarına karşılık tarafsızlık ilkesine sadakatten ayrılmayacağını gösterse de savaşın nasıl bir hal alacağı konusunda endişeleri de yok değildi. Savaşın daha ilk günlerinde Rusya’nın Tuna’nın güneyine sarkması durumunda ne yapılacağı, güney sınırında bir karakol fırkasının bulundurulması gerekliliği konuşulmakta, Avusturya halkının Rusya aleyhtarlığı kendini belli ettirmekteydi. Rus ileri hareketinin Romanya’yı işgal ile Tuna’yı istilası Avusturya’nın savaşa müdahil olmasına yeter sebep olarak görülüyor; Andrassy’nın parlamentodaki konuşmaları bu minvalde yorumlanıyordu.

¹³ BOA., Y.PRK.HR., 1/34, 04.05.1877.

Türk tarafı da Avusturya'nın mevcut politikasının Rusya ile taban tabana zıt ve ahalisinin büyük bir kısmının Rusya karşısı olduğu, dolayısıyla Avusturya'nın "şark"taki çıkarlarının zarar görmesi durumunda açıktan açığa düşmanlığını göstermese de "hiç olmaz ise" Kırım Muharebesi'nde olduğu gibi Rusya'nın harekâtını durduracak bir hareket tarzı benimseyeceği yönünde sefaretlerinden bilgi almaktaydı.¹⁴ Rusya'nın da Avusturya'yı gücendirmek istemediği düşünülüyordu. Bu doğrudu gerçekten Belgrat'taki Nemađayif'in görevden alınması ve Karadağ Prensi'nin Hersek'e saldırmaması için uyarılması bunun açık kanıtıydı. Osmanlı merkezî yönetimi ayrıca bu diplomasi oyununda Rusya'nın amacına ulaşmakta büyük sıkıntılar ile karşı karşıya kalacağı ve İngiltere'nin Osmanlı Devleti ile beraber savaşa girmeye hazırlandığı bilgisi alıyordu.

Osmanlı merkezî yönetimi doğal olarak Avusturya'nın takındığı politik tavrı büyük ölçüde Viyana sefaretinin tahrirat ve raporlarından öğrenmeye çalışmıştır. Viyana Sefareti'nin, savaşın devletlerarası rekabet ve çıkarlar açısından detaylı bir analizini yaptığı 17 Mayıs 1877 tarihli bir raporunda¹⁵ "Avusturya'nın kemâl-i ihtirâz (çekingen) ve teennîkârâne (ihtiyatlı) olan harekâtı", güçler dengesinin elverişsizliği özelde İtalya ve Almanya faktörüne bağlanmıştır. Buna göre Almanya Osmanlı Devleti'nin durumuna kayıtsız olmakla beraber Fransa'ya karşı politikasında Rusya'yı doğuda serbest bırakma siyaseti izlemekte, İngiltere ise parlamentodaki ihtilaflar nedeniyle Palmerston'un "korumacı" politikasından ayrılmış görünmekte idi. Avusturya için topraklarına yönelen asıl tehdit Rus istilasını fırsat bilip Avusturya'nın idaresi altındaki topraklarını almak isteyen İtalya idi. Bu nedenle Avusturya'nın çekingen ve ihtiyatkâr politikası kendi topraklarındaki farklı milletlerin birbirine karşı rekabetinin ortaya çıkaracağı sorunun dışında İtalya'nın Almanya'ya yakınlaşma ihtimali idi. Almanya da gerek Fransa'ya gerekse Avusturya'ya karşı İtalya'yı ittifak dairesinde tutmak için iyi bir kozun elinde bulunduğunun farkındaydı. Bu noktada İtalya'nın çıkarları, ne Rusların Tuna'yı geçip Balkanlara inmesiyle, ne de Çanakkale ve İstanbul Boğazı'nı istila etmesiyle ilgiliydi. İtalyan çıkarları doğrudan doğruya Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhakı ya da Sırbistan'dan toprak alarak saha kazanmasının ortaya çıkaracağı sonuçlarla ilgiliydi. Bu sırada bütün enerjisini Venedik'i elde etmeye teksif eden İtalya, Avusturya'nın Venedik denizinde genişlemesi, burada deniz gücünü artırması ve ticarete hükmetmesi ihtimalini büyük bir endişe ile ele almaktaydı. Dolayısıyla Times gazetesinin Roma muhabirinin haklı olarak

¹⁴ BOA., *HR.SYS.*, 1239/36, 07.05.1877.

¹⁵ BOA., *HR.SYS.*, 1233/8, 17.05.1877.

bir değerlendirmesinde¹⁶ İtalya'nın, Avusturya'nın Rusya ile ittifakına ses çıkarmamasının karşılığı olarak Avusturya topraklarından bir kısım arazinin kendisine verilmesini arzu ettiği, aksi halde Avusturya'nın toprak kazanmasına şiddetle karşı çıkacağı ileri sürülmekteydi.

Rusya ordularının savaşı başlatıp Purut'u geçmesi İngiliz kamuoyunda büyük bir nefret ve infiale neden olmuştur. Times gazetesi de dâhil olmak üzere İngiliz gazeteleri Rus askerî ilerleyişini takbih etmiştir. Liberal gazete Daily News bile İngiliz kamuoyunun nümayişine karşı ne yapacağına şaşırıp kalmıştır.¹⁷ Bu bağlamda savaşın İngiliz yorumuna ve bunda Avusturya boyutuna bakıldığında Balkanlardaki çıkarları birbiriyle örtüşen iki devletti İngiltere ve Avusturya. İngiltere, Rusya'ya kırmızı çizgileri olarak 6 Mayıs'ta Süveyş, Mısır, İstanbul ve Boğazlar konusunda verdiği notadan¹⁸ on üç gün sonra -19 Mayıs'ta-Avusturya'ya birlikte hareket etmek üzere teklifte bulunmuştur. Bu teklifte İngiltere, donanmasını Boğazlara göndermeyi düşünürken Avusturya'dan Tuna boylarındaki Rus ordunun geri hatlarına saldırmasını istiyordu. Disraeli, Londra'daki Avusturya elçisine ilettiği 19 Mayıs tarihli mektupta Rus ilerleyiş karşısında İngiliz-Avusturya çıkar birlikteliğinin ve ortak hareketin gerekliliğini şu şekilde ortaya koymuştur: "*Majesteleri hükümeti, benzer*

¹⁶ *Basiret*, 9 Teşrin-i Evvel 1293 (21 Ekim 1877).Times'ın Roma muhabirinin uzunca mektubunun tercümesi Basiret gazetesinin 21 Ekim 1877 tarihli nüshasında verilmiştir. Bu mektupta İtalya'nın Balkan krizindeki politikasında bir değişimin olduğuna dikkat çekilmiştir. Buna göre İtalya, Hersek İsyanı'nın başlangıcında asileri destekleyen bir politika izlemişken, çıkarlarının zarar gördüğünü anlayarak "derhal" politika ve fikirlerini değiştirmiştir. İtalya'nın asıl emeli, 93 Harbi'nden önce Avrupa'nın haritası ne merkezde ise yine öyle kalmasıydı. Avrupa'nın geneli gibi İtalyanlar da Slav ittifadına tam bir nefretle bakmaktaydılar. *Gösterilen Yer*.

¹⁷ Ahmed Midhat Efendi, *Zübdetü'l-Hakâyık*, İstanbul: Takvîm-i Vekâyi Matbaası, 1295, 222-223.

¹⁸ İngiliz talepleri Londra'daki Rus elçiye bir mektupla bildirilmiştir. Bu talepleri üç noktada toplanabilir.1- *Bunlar arasında en öne çıkan Süveyş Kanalı yoluyla Avrupa ve Asya arasındaki iletişimin tehlikeden uzak ve kesintisiz bir şekilde açık tutulması gerekliliğidir. Kanala ya da çevresine müdahale edilmesi durumunda Majesteleri hükümeti bunu Hindistan için bir tehdit ve dünya ticaretine verilmiş bir zarar olarak addedecektir.* 2- *Avrupa uluslarının ticari ve finansal çıkarları aynı zamanda çok geniş bir şekilde Mısır'da bulunmaktadır; savaşın bir gereği olarak bu ülkeye yönelik bir saldırı ya da geçici olsa bile işgal tarafsız devletlerce kayıtsızlıkla karşılanırsa bile, İngiltere'nin kesin olarak böyle bir tutum içinde olması mümkün değildir.*

3- *İstanbul'un büyük önemi; askerî, politik, ya da ticarî bakış noktasından olsun ya da olmasın, izahı gerektirdiği çok açıktır. Bu yüzden, sadece Majesteleri hükümetinin hâkim ve öncelikli bir pozisyona sahip şehrin şu anki sahiplerinin idaresinden başka bir devletin idaresine geçmesine kayıtsız kalmayacağına dikkat çekmek gerekmektedir. İstanbul ve Çanakkale Boğazından geçişi düzenleyen Avrupa müeyyidesi altındaki mevcut düzenlemeler İngiliz hükümeti için makul ve yararlı görünmektedir. Boğazların statüsünün maddi anlamda bir değişikliğe tabi tutulmasına İngiltere'nin ciddi itirazları olacaktır.*

çıklarlar içinde olan İngiltere ve Avusturya'nın belli ihtimallere göre benimseyecekleri politika için dostça ve tam bir uzlaşma içinde olmalarının zamanı geldiğine inanmaktadır... Majesteleri hükümeti, İstanbul'un bağımsızlığı ve Boğazların serbestliğinin Avusturya için İngiltere'den daha az önemde olmadığına ve İngiltere gibi Avusturya'nın da bundan herhangi bir çaba göstermeden vaz geçmeyeceğine şüphe etmemektedir. Eğer böyle bir durum olursa, ortak çıkarların birlikte hareket edilerek korunması ile ilgili olarak bir uzlaşmaya varmak zor olmasa gerektir... Şu anki iletişimin amacı, Avusturya hükümetini yukarıda belirtilen durumda yani İstanbul üzerine bir Rus ilerleyişi durumunda birleşik bir hareket planını düşünmeye ve tartışmaya davet etmektir. Sorundaki ihtimal büyük bir olasılıkla meydana gelmeyecektir; fakat böyle önemli konularda hiçbir şey şansa bırakılmamalıdır.”¹⁹

Disraeli, Londra'daki Avusturya elçisi Kont Beust'a İngiltere'nin tarafsızlık politikasının “formalite”den ibaret olduğunu söyleyerek her zaman müşterek bir hareket ihtimali için açık kapı bırakmaktan geri durmamıştır.

İngiliz Başbakan Disraeli, Avusturya ile görüşmelerin başarısına o kadar büyük önem atfetmiştir ki, İngiliz çıkarlarını korumadaki başarısızlığın hükümetinin düşeceğine neden olacağına inanmıştı.²⁰ İngiltere'nin Petersburg elçisi Loftus'un 21 Mayıs'ta Rus Dışişleri Bakanı Gorchakow ile yaptığı görüşme ve bunu takip eden günlerdeki yazışmalarında İngiliz çıkarlarına yönelik Rus tehlikesini ve Avusturya'dan beklentisinin ne şekilde tezahür etmiş olduğunu görmek mümkündür. Loftus, gerçek amacının “Türkiye'yi bir Rus vilayeti şekline sokmak” olduğunu düşündüğü Rusya'nın, İngiltere ve Avrupa'ya verdiği güvencenin de “işgale engel olunmasını imkânsız hale getirecek kadar zamanı kazanmak” olduğunu ileri sürmüş ve Rus hegemonyasının temel olarak İngiliz çıkarlarını hedef aldığını, dolayısıyla da Rusya'yı durdurmanın İngiltere'ye düşen bir görev olduğunu ifade etmiştir. Bu noktada Rus hegemonyasının Avusturya çıkarları açısından teşkil edeceği tehlikenin boyutlarını takdir eden Loftus, Avusturya'nın Almanya'dan dolayı Rusya'ya karşı tavır alamayacağını düşünmüştür. Gerçekten de Avusturya; Rusya ile bir savaşa tutuşmayı reddederek Budapeşte Sözleşmesi'ne bağlı kalmakta kararlı olduğunu göstermiştir.

¹⁹ *BDA*, vol.3, Doc.646, Derby'den Beust'a, 19 Mayıs 1877, 266-267.

²⁰ Richard Millman, *Britain and the Eastern Question 1875-1878*, Oxford: Clarendon Press, 1979, p.284. Disraeli, 22 Mayıs'ta Lord Derby'ye “Doğu” işlerinin gelmiş olduğu noktada İngiltere için ne ifade ettiğini şu şekilde ifade etmekteydi: “Bir hükümet sadece şunun için ölebilir: Alçakça bir sona gelmekten, onuruyla ölmesi daha iyidir. İngiltere hâlâ İngiliz çıkarları üzerinde yükselmektedir. Üç ay içinde İngiliz çıkarları lekelenmiş olacaktır.” Gösterilen Yer. Ayrıca; Buckle, a.g.e., (Lord Derby'ye, Hughenden, 22 Mayıs 1877), 140.

Avusturya hükümeti, 29 Mayıs 1877 tarihiyle İngiliz teklifine verdiği cevabî yazıda Avusturya'nın “*savaşın bütün sonuçlarına karşı kendi çıkarlarını savunmaktaki kararlılığına*” vurgu yapmış ve Paris Antlaşması'nın bütünüyle korunmasında ısrarcı olmayacağını beyan etmiştir. Avusturya hükümetinin “kesin olarak” kabul etmeyeceği şartları ise şöyle sıralamıştır:²¹

- 1-Balkan yarımadasındaki Hıristiyan nüfus üzerindeki belli bir korumanın her hangi bir devlete bırakılması.
- 2-Savaşın sonuçlarının kararlaştırılmasının garantör devletlerin katılımı olmaksızın gerçekleşmesi ve Balkan yarımadasındaki Hıristiyan nüfusun bir devlet kurmasının tek bir devletin inisiyatifine bırakılması.
- 3-Tuna'nın sağ kısmında Rusya'nın toprak kazanımı.
- 4-Rusya ile Romanya'nın birleşmesi veya bu prensliğin Rus imparatorluğuna katılması.
- 5-Rusya ya da Avusturya-Macaristan'a tabi Romanya'da vasaal bir devlet (secundogeniture)'in kurulması.
- 6-İstanbul'un Rusya tarafından işgali.
- 7-Balkan yarımadasındaki Slav olmayan unsurlara rağmen küçük bir Slav devletinin kurulması ve her halükârda mevcut vilayetlerin başına yerli bir şefin getirilerek bu vilayetlere otonomi verilmesi suretiyle yeniden bir yapılandırmaya gidilmesi.

Görüldüğü gibi Andrassy, Avusturya'nın çıkarlarının düğümlendiği bölgelere ve muhtemel Rus işgal sahalarına ilişkin hassasiyetini açıkça göstermiştir. Yazıda İstanbul ve Boğazların işgali konusunun, Avusturya için taşıdığı öneme değinilirken böyle bir işgale izin verilmeyeceğini, zaten Rusların da bu konuda güvence vermiş oldukları belirtilmiştir. Andrassy, Avusturya çıkarları konusunda Rusya'dan memnuniyet verici güvenceler aldığını belirtirken İngiltere'yi de Süveyş Kanalı ve Basra Körfezi konusundaki endişeleri konusunda temin etmek istemiştir. Anlaşılan o ki Avusturya, hem İngiltere'yi hem de Rusya'yı idare etmeye çalışmıştır. Bunun anlamı Rusya'yı kendisinden uzaklaştırmamak, İngiltere'yi gücendirmemektir. Belirtelim ki Avusturya hükümetinin son ana kadar

---

²¹ *BDF*, vol. 3, Doc.649, Andrassy'den Beust'a, 29 Mayıs 1877, 268-271. Andrassy, öngördüğü 7 maddeye İngiltere'nin isteği ve ısrarı üzerine 26 Temmuz'da Boğazlarla ilgili bir madde daha eklemiştir. Bu maddeye göre Boğazlar Osmanlı Devleti'nin elinde “kapalılık” ilkesi üzerine idare edilecek, ancak bu konuda “detayda” bir değişiklik yapmak durumu hâsıl olursa, böyle bir değişiklik sadece Garantör Devletler arasında genel bir uzlaşma ile yapılacaktır. Mihailo D. Stojanović, *The Great Powers and The Balkans 1875-1878*, Cambridge, 1939, 172.

İngiliz tekliflerine vermiş olduğu cevaplar umumiyetle 29 Mayıs'taki cevaptan farklı olmamıştır. Nihayette Avusturya, çıkarlarının zedelenmesi durumunda savaştan kaçınmayacağını deklere etse de, kraliçenin dediği gibi işi “*sürüncemede bırakıcı*” nitelikte İngiltere ile ortak hareket etmeyecekti. Diğer taraftan görünüşte Balkanlarda İngiltere ile Avusturya'nın çıkarları paralellik gösterse de, aslında Avusturya'nın çıkarları batıda, İngiltere'ninki ise doğuda idi. İngiltere için İstanbul bir savaş nedeni olabileceken, Avusturya için Sırbistan ya da Bulgaristan bir savaş nedeni olabilirdi. Özellikle de Balkanlarda “*büyük bir Slav devleti*”nin kurulması, Avusturya diplomasisinin en büyük tehdit konusu olarak görülmüştür.

İngiltere'nin Avusturya'yı yanına çekmek için yaptığı sonuçsuz girişimlerin devam ettiği Haziranın üçüncü haftasında Rus orduları Batıda Romanya'dan Tuna hattına, doğuda Kafkaslardan Kuzeydoğu Anadolu topraklarına karşı genel bir saldırıya başlamıştır. Rus saldırısı kısa sürede geniş bir saha kazanmıştır. Amaç kısa sürede Batıda İstanbul ve Boğazları, Doğu'da Anadolu'yu istila edip İskenderun Boğazı üzerinden Akdeniz'e inmekti. Ruslar amaçlarına kısa sürede ulaşacaklarını daha savaşın başında göstermişlerdi. Temmuz başında Batıda Tuna hattı kırılmış, Rusçuk, Niğbolu, Zıştovi, Tırnova gibi stratejik şehirler düşerek Bulgaristan'ın kuzeyine Rus askerî birlikleri yerleşmişti. 14 Temmuz'da Gurko komutasındaki Rus ordusunun Şıpka geçidini aşarak Yeni ve Eski Zağra yönünde ilerlemesi, Rus ordularının İstanbul üzerine yürüyebilecekleri ihtimalini ortaya çıkarmıştır. Rusya ordusunda bulunan Amerikalı gözlemci Francis Vinton Green'in dediğine bakılırsa Osmanlı hükümetinin başkenti Bursa'ya taşıma düşüncesi bile hâsıl olmuştur.²² Bu düşüncenin Rus ordusunda konuşulduğu hesaba katılırsa bunun Rusya ordusunun İstanbul'a ulaşmak inancını nasıl diri tuttuğu kolayca anlaşılabilir. Rus ordularının ilerleyişi ancak Temmuzun 19'unda Batı Bulgaristan'ın pek çok yolunun birleştiği Plevne'de durmuştur. Doğu'da ise Ardahan ve Doğu Bayezid düştükten sonra daha 20 Haziranda Kars askerî direniş noktası halini almıştı.

Rus ilerleyişinin mevzi kazandığı Temmuz ortalarına kadar Avusturya, Rusya'ya verdiği söze sadık kalmakta kararlı olduğunu göstermiştir. Andrassy 7 Temmuzda Londra'ya gönderdiği telgrafta “*Rusya taahhütlerine sadık kaldıkça, Avusturya İngiltere ile herhangi bir protokol*

---

²² Francis Vinton Green, *93 Harbi: Tüm Cepheleriyle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı*, Türkçesi: Sebahattin Şenol, Muhammet Şeviker, İstanbul: İz Yayıncılık:1041, 2018,255.

yapmayacaktır” demektedir.²³ Benzer mealdeki düşüncesini 14 Temmuz tarihli telgrafında tekrar etmiştir.²⁴ Esas itibariyle Avusturya ordusu da bu sırada Rusya’ya karşı bir savaşa girmeyi istememekteydi. Bir İngiliz gözlemcinin tespitine göre Avusturyalı generaller, Rusya ile savaşmak yerine, Rusya ile beraber Osmanlı Devleti’ne karşı savaşmak düşüncesi içindeydiler. Diğer taraftan Avusturya Dışişleri Bakanı J. Andrassy, Dual Monarşisindeki Macar ayrıcalıklarının tehlikeye atabilecek bir savaştan sakınmaktaydı.²⁵

Ancak cephedeki gelişmeler Temmuz ortalarından sonra Osmanlı Devleti için “dehşet” verici hale gelmiş ve hatta İngiltere savaştan bahsetmeye başlamıştı. Bu yeni durum karşısında Andrassy’nin gelişmeler karşısındaki tepkisi daha başka bir hal almıştır. Rus ordusunun Bulgaristan’a yerleşip Eski Zağra-Plevne sahasından İstanbul yoluna düşmeleri Andrassy’yi tarafsızlıktan vazgeçme noktasına getirmiştir. Öyle ki Andrassy, hükümetine Rus ordusunun ulaşım yollarını kesmek amacıyla Avusturya ordusunun Romanya’ya gönderilmesi önerisinde bulunabilecektir. Ancak Rusya ile bir savaşın Avusturya-Macaristan’ın gücünü aşacağına inanan Askerî çevreler Andrassy’yi bu görüşünden “çabucak” vazgeçireceklerdir.²⁶

Andrassy’nin tepkisinin farklılaşmasında Rus ilerleyişinin Macaristan hükümeti, meclisi ve kamuoyu üzerinde oluşturduğu gergin hava etkili olmuştur. Daha Haziran sonlarında Macaristan’da yükselmeye başlayan tepkiler, Rus ilerleyişi karşısında pasif kalmakla itham edilen Avusturya hükümetinin ileride daha büyük suçlamalara maruz kalacağını işaretliydi. Macar Meclisinde 27 Hazirandaki tartışmalar “hayli tesiri mucib olmuştu.” Bu mecliste yapılan heyecanlı konuşmalarda Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün Avusturya için lüzumu irdelenirken Osmanlı Devleti’nin yıkılması durumunda bunun “vahim” sonuçlarının sadece Macaristan’ı değil, Avusturya’yı da ciddi zararlara uğrayacağından bahsedilmekteydi. Avusturya’nın tereddüt halinin Rus işgalinin Balkanlarda muzaffer olmasına zemin hazırlayacağına bunun ise telafisi imkânsız sonuçlar doğuracağına inanılmaktaydı. Bu tepkilerin sürekli ve Avusturya hükümeti üzerinde bir baskı unsuru olmaya devam ettiği görülmüştür.

²³ *BDFA*, vol.3, Doc.681, Buchanan’dan Derby’ye, 7 Temmuz 1877, Doc.682, Buchanan’dan Derby’ye, 7 Temmuz 1877, 287.

²⁴ *BDFA*, vol.3, Doc.688, Buchanan’dan Derby’ye, 14 Temmuz 1877, 291.

²⁵ A.J.P. Taylor, *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918*, New York, 1988, 242.

²⁶ *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, c.2, 122.

Örneğin Ekim başlarında Macaristan'daki anti-Rus öfkenin bir "ihtilâl"e evrilebileceği konuşulurken,²⁷ Plevne'nin düşüşünden hemen sonra Macaristan'daki mitingler Avusturya hükümeti için kaygı verici noktaya ulaşmıştır. 16 Ekim 1876'da mebuslardan Setupa'nın riyasetinde Peşte'de 20.000 kişinin katıldığı mitinge Macaristan'ın büyük şehirlerinden özel olarak gönderilmiş mebuslar da katılmıştır. Sert ve heyecanlı konuşmaların yapıldığı mitingden sonra Macar Başvekil Tizsa'nın evine giden yirmi beş mebus aldıkları kararı açıklamışlardır. Bu kararda Rusya'nın nüfuz dairesini genişletmesi, Tuna'nın aşağı tarafında yeni hükümetler teşekkül ettirmesi ve Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünü ihlal etmesinin Avusturya ve Macaristan için ortaya çıkaracağı tehlikeye işaret edilmiş ve buna Avusturya Devleti'nin mümkün olan her vasıta ile, özellikle de askerî kuvvetle karşı koyması istenmiştir. Yine alınan kararda Rusya'nın nüfuz dairesini genişletmesinin adalete ve milletler hukukuna aykırı olduğu ilan edilerek bunun engellenmesinin zamanının geldiği, bu nedenle de milletten her ne fedakârlık talep edilirse Macar halkının tam bir şevk ve istekle bunu yapacağı belirtilmiştir. Sonraki gün kalabalık halk kitlelerinin hükümet politikasına karşı meydana getirdiği taşkınlıklar mitinglerin yasaklanmasına neden olmuştur. Peşte'deki gösteri olaylarında tutuklananlar arasında halkı tahrik gerekçesiyle bazı muhabir ve devlet görevlileri de mevcuttu.²⁸ Macaristan'ın Avusturya için ihtiva ettiği konumu ve bir ihtilal potansiyeline sahip olması dolayısıyla Avusturya hükümetinin izlediği politika üzerindeki etkisini 9 Ekim 1877 tarihinde Hariciye Nezareti'ne Roma Sefareti'nden gönderilen bir mektuptaki analizde açıkça görmek mümkündür. "... Avusturya Devleti gayet müşkül ve nazik bir mevki'de bulunuyor. Zira bu memlekette biri Rusya'ya ve diğer Devlet-i Aliyye'ye faideli olmak üzere iki türlü ihtilâl vardır. Hükümet-i merkeziye henüz ihtilâlleri yukarıdan seyr ediyor. Ve seyirci olduğu halde dahi Rusya tarafına meylediyor ve Alman ahalisinden pek muazzib (azap veren) olmayub yalnız Lehlilerden sıkılmaktadır. Fakat bütün Macaristan Rusya aleyhinde müttefik ve belki de Devlet-i Aliyye'ye muavenete hazır olduğu cihetle orada heyecan ve telaş gittikçe artmaktadır. Erdel fırka-i ihtilâliyesi muvaffak olmuş olaydı Macaristan'ın her tarafına ihtilal-ı müstevli olarak açıktan açığa Boğdan'a 100.000 kişi gönderilmesi muhtemel idi. Macar hükümeti erbâb-ı hükümeti te'dibden sarf-ı nazarla yalnız silahlarını zabt edecek olsa bile yine heyecan-ı ahâliyi yatışdırmakta gayet güçlük çekecektir. Macarlar hareket-i ihtilâlcüyânenen feragat etseler dahi hükümet-i merkeziyeden ya açıktan açığa Devlet-i Aliyye ile

²⁷ BOA., HR.SYS., 1239/98, 09.10.1877.

²⁸ BOA., Y.PRK.HR., 2/17, 21.12.1877.

müttefik olmasını yahud hiç olmaz ise Rusya politikasını hakikaten terk eylesini taleb eyleyeceklerinden Kont Andrassy müşkül bir mevki 'de bulunuyor."²⁹

Özetle bütün bunlar Avusturya Macaristan hükümetinin atacağı adımlarda Macar tepkisinin ciddi bir baskı unsuru oluşturacağını açık bir kanıtı idi. Gerek Plevne'de düğümlenen muharebenin, gerekse Macaristan'daki tepkilerin Avusturya'yı öncekinden daha aktif bir surette harekete geçireceği belliydi. Rusların Plevne önlerinde ikinci defa büyük bir yenilgi alması saray ve hükümet çevrelerinde "sahiha havf ve dehşeti mucib" olmuştu. Avusturya İmparatoru Josef'in müşkül günler geçirdiği konuşuluyordu. Rusların Plevne yenilgisi Kont Andrassy'yi bazı acil tedbir almaya sevk etmiştir. Andrassy Ağustosun ilk günlerinde "Galiçya" ile "Transilvanya" için ikişer ordu silah altına alarak "Semlin" ve "Neusadtz" ve "Temaşvar"a doğru sevk etmiş ve bütün Macaristan kalelerinin savaşa hazır hale getirilmesi talimatını vermiştir. Üstelik Viyana Sefareti'nin Hariciye Nezareti'ne iletildiği bir mektupta görüldüğü üzere Macaristan'daki gösteriler Avusturya için oldukça can sıkıcı bir raddeye gelmişti. Avusturya İmparatoru dahi Macaristan'da umumî gösterilerin alenen artarak devam ettiğini gördükçe gelişmelerden korku duymaya başlamıştı. Hatta Avusturya İmparatoru, Macar Başvekili Tisza'nın riyasetindeki bakanlar kurulunun Macaristan'daki millî harekete karşı ittihaz eylediği "meslek-i müsaidkârâneye" bakarak Macaristan'daki taşkınlığın derecesini ve maksadını anlamak için Macaristan'ın mevcut durumunun muhafazasından yana olan Baron Sennyey'i çağırması malumat almıştır. Çünkü Avusturya İmparatoru Macarların Ruslarla hareket edip bir ihtilal yapabileceklerinden endişe etmekteydi. Oysa Baron Sennyey İmparatora "*şimdilik ihtilal tehlikesi yoğ ise de Avusturya devleti Macaristan'ın göğsüne dizini dayamadıkça Rusya ile birlikte hareket edemez*" demektedir.³⁰

Avusturya'nın bu tarihlerde (Ağustos sonları) her şeye rağmen tarafsızlığını muhafaza etmesi Osmanlı tarafında Üç İmparator Ligi'nin etkisine bağlanmıştır. Basiret gazetesinin İngiltere ve Avusturya politikasını etraflıca ele aldığı 22 Ağustos 1877 tarihli nüshasında³¹ da değinildiği gibi Almanya; Avusturya ile Rusya ve Sırbistan'ın bölgedeki hareket tarzını dengeleyen ve tarafların çıkarlarını uzlaştıran asıl unsurdu. Bu suretle Avusturya'nın tarafsızlık politikasını devam ettirmekteki ısrarının başlıca nedeni Almanya'nın izlediği politika olarak görülmüştür. Hatta savaşın

²⁹ BOA., HR.SYS., 1239/98, 09.10.1877.

³⁰ BOA., HR.SYS., 1237/15, 06.08.1877.

³¹ "İngiltere ve Avusturya", *Basiret*, 10 Ağustos 1293 (22 Ağustos 1877).

devamında ya da barışın tesis edilememesinde Almanya'nın asıl aktör olduğu 19 Eylül 1877 tarihli Basiret gazetesinde yer alan bir yazıda³² ileri sürülmüştür. Almanya'nın savaştaki dengeler açısından oynadığı role ilişkin görüşün Osmanlı tarafında genel manada benimsenmiş bir görüş olduğu söylenebilir. Basiret gazetesinin 22 Ağustos tarihli yazısında Avusturya askerinin Bosna-Hersek'e sevk edilmesi gerekliliği ve Rusya'nın Sırbistan ve Bulgaristan üzerinde müdahaleci bir politika izlemesi, Avusturya politikasının kırmızı çizgileri olarak değerlendirilmiştir ki, devam eden süreç bu değerlendirmenin gerçekliliğini ortaya koymuştur.

Ortaya çıkan tablo ne kadar karamsar olursa olsun Avusturya Bosna-Hersek üzerindeki taleplerinden vaz geçecek değildi. Daha Ekim ortalarında Bosna'yı işgal etmesi durumunda ihtiyaçlarını nasıl karşılayacağını araştırmaktaydı. Bu sorunun yanıtına cevap bulabilmek için Bosna'daki Avusturya konsoloslğunun gerekli araştırmayı yapması istenmişti. Bosna Valiliği'nin 13 Ekim 1877 tarihinde Sadaret'e gönderdiği telgrafta Bosna'daki Avusturya Konsolos Tercümanı Dük Herfapoic *"Bosna'ya lede'l-icâb bir mikdar Avusturya askeri"* gelmesi durumunda ihtiyaç duyulacak erzakın temini için şehrin ileri gelen tüccarından Salamon Efendi ile görüşmekteydi. Bu görüşmede Salamon Efendi kendisine *"Avusturya askeri geldiği halde lüzumu olan erzakın itası için söz verip vermeyeceği"* sorulduğunda *"vaktiyle haber verilir ise tedariki çaresine bakarız fakat asker ne vakit gelecektir ve nerelerde bulunacaktır? Sahihan miktarı nedir şurasını layıkıyla bildiriniz"* cevabını verecektir. Bunun üzerine Tercüman Herfapoic *"biz 15 gün evvel sana mahremane haber veririz ve parasını da altın olarak peşin ita ederiz"* diyecektir. Bosna'da gizli yürütülen çalışmalar, Avusturya'nın Balkanlar'da cereyan etmesini beklediği büyük olaylara hazırlandığını göstermektedir. Avusturya'nın bu düşüncesinin Tuna bölgesindeki Rusların Almanya'dan tedarik ettiği savaş alet ve edevatının bölgeye naklinde görülen hareketlilikle³³ ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

Aralığın 10'nundan sonra savaşın seyrini değiştiren olaylar dizisi "Doğu Sorunu"nu yepyeni bir evreye taşımıştır. 10 Aralıkta Plevne'nin düşüşü,³⁴ üç gün sonra Sırbistan'ın savaş ilanı sadece İstanbul'u Rus

³² Basiret, 3 Eylül 1293 (19 Eylül 1877). Bahsi geçen yazı, Daily Telgraf'ın Paris muhabirinin 18 Eylül 1877 tarihli telgrafnamesinin tercümesidir.

³³ Bkz: BOA., HR.SYS., 1208/1, 01.08.1877.

³⁴ Aslında Ekim sonlarında Rus Muhafız Birliği, Osman Paşa'nın tahkim etmiş olduğu Sofya hattını parçalamış, birkaç gün içinde Osman Paşa'yı çevreleyen yolları tutmuştu. Plevne'nin Rus ordusu tarafından ele geçirilmesi Kasım ortalarında imkân dâhiline girmişti. Rus General Grandük'ün 13 Kasım'da belirttiğine göre Plevne'nin Rus ordularına teslimi artık an meselesiydi. Çünkü daha üstün Rus kuvvetleri bütünüyle Plevne'yi kuşatmış durumdaydılar. Ortaya çıkan bu durumda ya erzak stoklarını tüketmiş olan

istilasına açık hale getirmekle kalmamış, Osmanlı Devleti'nin tümüyle tasfiyesini ihtimal dâhiline sokmuştu. Şimdi her şey altüst olmuş, artık çıkarlarını korumak ya da yeni kazançlar elde etmek isteyen Büyük devletler için fazla vakit kalmamıştı.

Rusya Plevne'nin düşüşünden az önce barış tasarısını Berlin ve Viyana yetkililerine iletmiş bulunmaktaydı. Bu barış tasarısına göre;

1-İstanbul Konferansında öngörüldüğü gibi, Sultan'a tabi Bulgaristan Prenslığı'nin kurulması,

2-Bosna ile Hersek'e özerklik sağlanması,

3-Sırbistan ile Karadağ'a ve Dobruca şekli altında Romanya'ya tam bağımsızlık tanınması,

4-Kars, Ardahan, Batum ve Doğubeyazıt'ın Rusya'ya ilhakı,

5-Rusya'ya Osmanlı Devleti tarafından belli bir savaş tazminatının ödenmesi,

6-Boğazlar rejminde önemsiz bir değişiklik yapılması. Buna göre Boğazlardaki değişiklik sayesinde Karadeniz'de kıyısı bulunan devletler, yani özellikle Rusya, gerektiği durumda Boğazlardan savaş gemilerini geçirme hakkına sahip olacaktı. Ancak bu geçiş hakkı, gemilerin “birer birer” ve her geçişinde padişahın özel izin alınarak kullanılacaktı. Plevne'nin düşüşü bu şartların kabulünü Osmanlı Devleti için -İngiltere'nin yardımının almaması durumunda- kaçınılmaz hale getirmişti.³⁵

Plevne'de son Rus başarısıyla İstanbul'un işgali ihtimalinin ortaya çıkışı İngiliz kamuoyunda ve hükümet çevrelerinde geniş akisler meydana getirmiştir. Bazı İngiliz şehirlerinde halk gösterilerine dönüşen tepkiler, Rusya'ya savaş ilan edilmesi, aksi durumunda hükümetin istifa etmesini isteyecek düzeye kadar varmıştır.³⁶ Ortaya çıkan şartlar, İngiliz hükümetinin güçlü bir nota vermesi için yeterli gerekçe oluşturmaktaydı. Plevne'nin

---

Osman Paşa'nın teslim olması ya da kendisini sıkı sıkıya kuşatmış olan Rus ordusuna karşı bir huruç hareketi ile kuşatmayı yarararak savunma hattını daha geriye (Vidin ya da Sofya'ya) taşımasından başka şansı kalmamıştı. Green, *a.g.e.*, 416, 432. Nitekim 9/10 Aralık gecesi gerçekleşen huruç hareketi 43.340 Türk askerinin esir düşmesiyle sonuçlanmıştır. Ele geçirilen esirlerin ancak 15.000'nin Rusya'ya varabilmiş olması Plevne'nin dramatik sonunu gözler önüne sermiştir. Böylece yan ve gerilerini emniyete alan Rus orduları güneyde ilerlemekte rahatlık duymuşlardır. Bu suretle Osmanlı Devleti'nin barış girişimlerini oyalayıcı bir tavırla ağırdan alan Ruslar, 20 Ocakta Edirne'yi güçlük çekmeden teslim almış, gözlerini İstanbul'a dikmişlerdir. Oğuz Turan, *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi)*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1978, 39; Turhan Şahin, *Öncesiyle Sonrasıyla 93 Harbi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 868, 1988, 121-123.

³⁵ *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, c.2, 128.

³⁶ “İngilizlerin Devlet-i Aliyye Lehine Nümayişi”, *Basiret*, 29 Teşrin-i Sâni 1293 (11 Aralık 1877).

düşüşünden üç gün sonra verilen söz konusu notada İngiliz hükümeti “*mevcut durumun en fazla İngiliz çıkarlarını etkileyeceğine*” dikkat çekerek Rusya’ya 6 Mayıs notasında yer alan şartlar hatırlatılmış ve özellikle de “*İstanbul’un şu anki sahiplerinden başkasının eline geçişine kayıtsız kalınmayacağına*” vurgu yapılmıştır. Bu son ibare bir savaş imasından başka bir şey değildi. Rusya İngiliz endişeleri konusunda güvence vermiş olsa da, İngiliz hükümeti “*şimdiye kadar sakındığı önleyici tedbirler*”³⁷ almaktan geri durmayacağını açıkça ilan ediyordu. Esas itibarıyla 13 Aralık tarihli İngiliz notası Başbakan Disraeli’nin kararlı tavrı, kraliçenin de desteğiyle alınmıştı. İngiliz hükümetindeki görüş ayrılığı ve Ruslara karşı tavır alınmaması Disraeli’yi istifa noktasına bile getirmişti. Ancak kraliçenin Disraeli’yi tutmasıyla, kabinenin Disraeli’nin tarafına kaymasına neden olmuştur.³⁸ Anlaşılan Disraeli’nin savaş konusundaki gözü karalığı sadece kraliçe tarafından destek buluyordu. Kraliçe, Disraeli’ye yazdığı heyecanlı mektuplarda “*bir erkek olmuş olsaydı bir an bile tereddüt etmeksizin cepheye koşup Ruslarla savaşaacağına*” söylüyor ve sorunun “*Türkiye’yi desteklemek sorunu değil; dünyada Rus ya da İngiliz üstünlüğü sorunu*” olduğunu ilan ediyordu.³⁹ İngiliz tepkisi karşısında Rusya yaptığı fedakârlığı bir tarafa atıp kazançlarından vazgeçecek değildi. Gorchakow, Loftus ile 29 Aralık 1877 tarihli görüşmesinde Rusya için savaşın sonlandırılması için kabul edilmesini istediği Rus taleplerini şu şekilde ifade etmiştir: “*Hıristiyan vilayetlerin gelecekteki yönetimi için garantiler elde etmedikçe, hiçbir şekilde istikrarlı bir barış kurulamayacaktır. Çünkü Türk anayasası yeterli değildir ve yeteri kadar güvence alınmadıkça önceki kötü yönetim tekrarlanacaktır. Ali ve Fuat paşalar tarafından kurulan merkezileştirme sistemi büyük bir hatadır. Bu sistem feshedilene kadar yönetimin iyileştirilmesi mümkün değildir. Rusya, Avrupa’daki Türkiye’nin yıkılmasını düşünmemektedir. Tersine Romanya ve Sırbistan’daki gibi Hıristiyan eyaletlerin Sultan’a bağlı olmasını istemektedir.*”

Görüldüğü gibi Gorchakow, Rus şartlarını İngilizleri gücendirmek kaygısıyla Hıristiyanlık zemininde meşru bir temele dayandırarak izah etmeye çalışmıştır. Bu manevrasında İngilizleri Gelibolu’dan uzak tutup bir oldu-bitti ile İstanbul’u işgal etmek amacı güdüyordu. Gorchakow aslında bu amacını gerçekleştirmekte, davranışları İngiltere’den farklı olan

³⁷ BDF, vol.3, Doc.788, 348.

³⁸ Yuluğ Tekin Kurat, *Henry Layard’ın İstanbul Elçiliği (1877-1880)*, İstanbul: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968, s.44. İngiliz kabinesinin tavrı, Osmanlı Devleti’nin 24 Aralıkta İngiltere’ye yaptığı arabuluculuk teklifi konusunda beklentilerinin boşa çıkmasına ve çaresiz bir şekilde Rusya ile müzakerelere başlamasına mecbur etmiştir.

³⁹ André Mourois, *Disraeli’nin Hayatı*, Çeviren: İsmail Hakkı Âlişan, İstanbul, 1935, 324-325; Buckle, *a.g.e.*, (Kraliçe Victoria’dan, Osborne, 19 April 1877), 133.

Almanya ve Avusturya'ya tam olarak güven duymuş olduğunu gösteriyordu.⁴⁰

İngiltere'nin özellikle kraliçe ve başbakan nezdindeki hassasiyeti ve Rusya'nın kazançları konusundaki ısrarı "Doğu Sorunu"nu nereye vardıracağını belirsiz hale getirmişti. Sorunun çözümünde güçler dengesi açısından Almaya ve Avusturya'nın tavrının belirleyici bir unsur olacağı kesindi. Rusya; Almanya ve Avusturya'ya olan itimadının tam olduğunu söylese de, Avusturya açısından durum hiç de öyle değildi. Sırbistan'ın savaş ilanından üç gün sonra Kont Andrassy Sırbistan'ın savaş ilanı aleyhinde "gayetle izhâr-ı hizmet etmiş" ve artık "Avusturya'nın hayırhahlığına güvenecek bir hali kalmadığını ve bundan sonra her ne zuhur eder ise etsin Babiali'nin kendisini (Sırbistan'ı) bihakkın te'dib etmesine bir şey denilemeyeceğini" Belgrad'a kesin bir surette bildirmiştir.⁴¹ İngilizlere göre Avusturya'nın Sırbistan'a müdahale etmekten sakınmasının iki nedeni vardı. Birincisi Rusya'nın başarısına kadar Sırbistan'ın silaha sarılmayacağı düşünülüyordu. İkincisi eğer Avusturya Sırbistan'ı uyarma yoluna giderse bu uyarıyı eylemle devam ettirmesi gerekecekti. Bu da Rusya ile bir savaş riskini ortaya çıkaracaktı.⁴² Andrassy bu sırada Avusturya'nın tarafsızlık siyasetini unutmuş değilse de şartların ortaya çıkardığı yeni durum karşında haklarının muhafazası noktasında soruna müdahil olacağını da hatırlatmaktaydı. Andrassy, bu yöndeki görüşünü 27 Aralık 1877 tarihli telgrafında şu şekilde ortaya koymuştur. "Osmanlı Devleti ile Rusya arasına girecek olsak sulh şartlarını ortaya koymaklığımız lazım gelir ki 'tarafsızlık' politikamız buna engeldir. Buna mukabil Viyana kabinesi taraflar arasındaki görüşmeler başladığı vakit işe karışmak ve 'Doğunun mevcut durumunun' kesin olarak çözümünde kefil ve komşu bir devlet sıfatıyla kendisine tamamıyla ait olan nüfuzunu icra etmek hakkını muhafaza eder."⁴³

Ocak 1878 ortalarında Avusturya'nın sertleşmeye başlayan tepkisi İmparator Josef ifadelerinde kendini göstermeye başlamıştır: "Biz şimdi böyle hareket ediyoruz ve Rusya'ya açık bir şekilde ilk andan itibaren

⁴⁰ B DFA, vol.3, Doc. 788,349. İngilizlerin Gelibolu'dan uzak tutulmak istenmesi Rus diplomasisinin başlıca amaçlarından biriydi. Zira Ruslar İngilizleri oyalayarak İstanbul'u bir oldu bittiyle işgal etmeyi hedefliyorlardı. Bu hedefe uygun olarak Ruslar, Gelibolu'yu işgal konusunda İngiliz hükümetini temin ediyorlardı. Yine de bu yöndeki Rus güvencesi muğlaktı. Mesela 15 Ocak'ta Loftus'a verilen Gorchakow'un telgrafında Rus hükümetinin Gelibolu üzerine askerî bir hareket düzenlememesi, Türk askerlerinin Gelibolu'da yoğunlaşmaması şartına bağlanmıştı. *Gösterilen Yer.*

⁴¹ BOA., Y.PRK.HR., 2/16, 17.12.1877.

⁴² B DFA, "Secret and Confidential Correspondence on the Eastern Question", vol.3, doc.789, 360.

⁴³ BOA., Y.PRK.HR., 2/21, 25.12.1877; BOA., HR.SYS., 1237/9, 28.04.1877.

dostluğumuzu devam ettirmek için 'neyi tölare edeceğimiz, neyi edemeyeceğimizi' söyledik."⁴⁴ Andrassy ne pahasına olursa olsun tarafsızlık politikasına sadık kalmayı düşünmemiştir. Rus ilerlemesinin kazanmış olduğu boyut onu İngiliz teklifine olumlu bakmaya sevk etmiştir. Derby'nin 14 Ocak 1878 tarihli telgrafında Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yapılacak anlaşmanın 1856 ve 1871 tarihli antlaşmalarda imzası bulunan devletlerin katılımı olmadan meşru olmayacağına ilişkin görüşünü "memnuniyet verici" buluyor, şayet görüşmelerden Avusturya'nın dışlanması niyeti söz konusu ise Avusturya'nın kendi haklarına saygı duyulmasının araçlarını bulacağını söylüyordu. Kendisine bu araçların ne olduğu, bunda askeri seferberliğin bulunup bulunmadığı sorulduğunda "pek çok şeyin olduğunu, fakat bir seferberliğin pahalı olduğunu" ifade ediyordu.⁴⁵ Aslında Andrassy seferberlik düşüncesine Avusturya Genelkurmayını celp edememişti. Çünkü bir seferberliğin çok pahalıya mal olacağı fikri Avusturya Genelkurmayı tarafından düşünülmekteydi.⁴⁶

1878 Ocak ayı sonlarında Rus ordularının Edirne'ye doğru ilerlemesi Disraeli'nin bir taraftan donanmasını İstanbul Boğazı'na göndermenin yollarını aramasına yol açarken, diğer taraftan da Avusturya'yı elde etmek için diplomatik adımlarını sıklaştırmasına neden olmuştur. Özellikle Rus ordularının ileri hareketinin İstanbul'u tehdit eder nitelik kazanması ve ateşkes şartlarının belirginleşmeye başlaması, Avusturya'yı İngiltere ile ortak hareket etmek üzere bir araya getirmiştir. Nitekim Babiali ile Rusya arasında ortaya çıkan ateşkes şartları İngiltere ve Avusturya hükümetlerinin verdiği ortak bir nota ile uluslararası bir konferansa taşınmasına neden olmuştur. Ayrıca Avusturya hükümetinin bu notada, Rusya'nın "Bulgaristan'ı büyük bir Slav Devleti" haline getirme çabasına atfen Reichstadt ve Budapeşte'de verilen taahhütlere sadık kalınmadığını belirtmesi dikkate değerdir. Bu vurgu savaşın Avusturya için beklenmedik sonuçlar ortaya çıkardığının açık bir kanıtıdır. Şubat başlarında Andrassy İngiltere ile güçlerini birleştirmeyi düşünmüş ve İngiliz donanmasının İstanbul'a gönderilmesi kararı üzerine Avusturya ordusunun tam seferberliğini istemiştir. Ordunun masrafları için de Şubat başlarından itibaren İngiltere'den borç teminatı almak için çaba harcamıştır. Andrassy'ye göre 1.100.000 kişilik orduyu hazırlayabilmek için 300.000.000 guldene ihtiyaç vardı. Ancak Andrassy'nin güçlü ricasına rağmen Avusturya Meclisi sadece 60.000.000 guldenlik bir kredi alma yetkisini vermiştir. Nihayette Meclis tam seferberlik konusunda kesin bir

⁴⁴ BDFA, vol.3, 14 Ocak 1878, Doc.765, 331,

⁴⁵ BDFA, vol.3, 15 Ocak 1878, Doc.767, 331-332.

⁴⁶ *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, c.2, 129.

karar almadığı gibi Andrassy için de herhangi bir pozitif destek sözü vermemiştir. Andrassy'nin istediği borcu almaktaki başarısızlığı ona iki alternatif sunmuştur: İstifa etmek ya da Avusturya'nın haklarını bir konferansa taşımak. Bu ikinci alternatifte O, Bismarck'ın tam desteğini görmüştür.⁴⁷

Avusturya'nın İngiltere ile ortak hareketi Rusya için savaşın devam edilebilirliğini ortadan kaldırmıştır. İngiltere ve Avusturya tarafından estirilen savaş rüzgârı, Çar II. Alexander ve Rus hükümetine fazla bir alternatif bırakmamıştı. Rusya ya yeni bir maceraya atılacak ya da yaklaşık on aydan beri devam eden savaşta elde ettikleriyle yetinecekti. Nitekim ateşkes koşulları 31 Ocak'ta Rus temsilcilerinin emrivakisi ile Edirne'de imzalanmıştır. Ancak antlaşma "*Rus işgal sahasının Çatalca'ya kadar genişletileceği*"ni öngördüğünden ateşksten sonra da Rus ordusunun ileri harekâtı devam etmiştir. Bu ise Şubat başlarında İngiltere ve Rusya'yı savaşın eşğine kadar getirmiş, İngiliz donanmasının 12 Şubatta Marmara Denizi'ne girerek Adalar açıklarına demir atmasına neden olmuştur. İngiliz donanması sultanın ricası üzerine daha sonra Mudanya limanında beklemeye başlamıştır. İngiliz hükümetinin Rusya'ya "*İstanbul'un işgali durumunda diplomatik ilişkilerini keseceği*" uyarısı üzerine de⁴⁸ Ruslar, İstanbul'a sadece on iki kilometrelik mesafede bulunan Ayastefanos'ta durmak zorunda kalmış ve yapılacak antlaşmanın hazırlığına başlamışlardır.

---

⁴⁷ Rupp, *A Wavering Friendship* pp.454-457. Üç İmparator Ligi'nin devamı hem Bismarck hem de Rusya devlet adamları tarafından elzem görülmekteydi. Gorchakov, Viyana'yı Üç İmparator Ligi içinde tutmayı Bismarck'tan rica ederken, Avusturya'nın İngiltere ile bir anlaşma ya da yakınlaşmasını mümkün kılacak bir yolun izlenmesine engel olunmasını ve Avusturya ile Rusya arasındaki karşıt fikirlerin uzlaştırılmasını istemiştir. Gorchakov'a göre Rusya'nın 'minimum talepleri' şunlardı: Bulgaristan otonom bir bölge olmalı; Avusturya'nın önerdiği gibi ikiye bölünmemelidir. Buna karşılık Avusturya, Bosna ve Hersek'i işgal edebilmelidir. Bulgar sınırları, bölgelerin ırki çoğunluğu esas alınarak belirlenmeli, Rus askerlerinin bir-iki yıllık işgali, Bulgaristan'da uygun bir sivil ve askerî organizasyonun getirilmesi için gereklidir. Eğer İngiliz donanmasının Çanakkale Boğazı'na girişi daha radikal çözüme neden olursa, sadece bir değişiklik ile Rusya Reichstadt Antlaşması'na bağlı kalacaktır: Rusya İstanbul'u serbest bir şehre dönüştürme fikrinden vazgeçecektir. İstanbul'u Avrupalı temsilcilerin rızasıyla Türklerin ellerine bırakmayı ve Boğazları koruma yükümlülüğünü Türklere vermeyi teklif edecektir. Bismarck'ın politik manevrası ise iki müttefikini bir arada tutmaktır. 19 Şubat 1878'de belirttiği üzere "dürüst bir Komisyoncu" idi. Almanya herhangi birinin görüşünü yüklenmeyecek, bir tahkim mahkemesi gibi hareket etmeyecek, ancak gerçekten tarafları tartışarak bir anlaşmaya varmasını isteyen dürüst bir komisyoncu rolünü alacaktır. Nihayetinde üç imparator sarayını birleştiren politik bağ, yazılan yükümlülükler üzerine temellenmedi ve hiçbiri diğer ikisinin kararını onaylama yükümlülüğü üstlenmedi. Rupp, *A Wavering Friendship*, pp.457-458.

⁴⁸ *Uluslararası İlişkiler Tarihi*, C.2, s.132.

Sonuç

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, 19. Yüzyılın son çeyreğinden 20. Yüzyıla uzanan süreçte Prusya'nın Sadowa (1866) ve Sedan Savaşı (1870)'yla yarattığı güçler dengesi ve bloklaşmanın en somut şekliyle kendini gösterdiği siyasi bir safhadır. Almanya'nın bir güç merkezi olarak ortaya çıkışı, Kırım koalisyonunun çöküşü, dolayısıyla da İngiltere'nin bu güçler dengesiyle izolasyona mahkûm olması anlamına geliyordu. Bu bloklaşma ve rekabette Almanya eksenine kayan Avusturya kilit bir rol oynayarak süreci etkileyen devletlerden olmuştur. Avusturya, tarafsız politikasıyla nasıl ki Rusya'yı Osmanlı Devleti karşında serbest bırakıp İngiltere'nin elini kolunu bağlamış ve savaşın uzamasına neden olmuşsa, Rusya'nın Balkanlara yerleşip İstanbul'u işgali ihtimali üzerine de İngiltere ile birlikte hareket ederek bir uluslararası konferansın toplanmasında etkili olmuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Balkanların, bir taraftan Büyük devletlerin çıkarlarının düğümlendiği coğrafya olduğunu gösterirken, diğer taraftan da Osmanlı Devleti'nin kaderini tayin edecek koşulları barındırdığını ortaya koymuştur. Nitekim İstanbul yolu Rus ordularına açıldığında, Osmanlı Devleti'nin ancak devletlerarası rekabetten yararlanarak yürüteceği "denge politikası" ile yaşayabileceği anlaşılmıştır. Diğer taraftan Slavizmin zaferiyle sonuçlanacak olan Rus askerî harekâtının ve diplomasisinin bu başarısı, ulusal ihtiraslar ve taleplerin temini için Balkanların yerel güçlerini karşı karşıya getirecek bir hesaplaşmaya zemin hazırlamıştır. Balkan Savaşları (1912-1913) bu ulusal ihtiras ve çatışmaların en kapsamlı evresini oluşturmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın fitilinin bu coğrafyada ateşlenmiş olması da bu bağlamda değerlendirilmelidir. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve savaşın sonuçlarının açtığı süreç Avusturya diplomasisinin başat bir rol oynamış olduğunu göstermiştir.

Kaynaklar

A-Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

HR.SYS., 1208/1, 01.08.1877.

HR.SYS., 1233/8, 17.05.1877.

HR.SYS., 1237/9, 28.04.1877.

HR.SYS., 1237/15, 06.08.1877.

HR.SYS., 1239/36, 07.05.1877.

HR.SYS., 1239/98, 09.10.1877.

Y.PRK.HR., 1/24, 28.03.1294 (12.04.1877).

Y.PRK.HR., 1/25, 28.03.1294 (12.04.1877).

Y.PRK.HR., 1/34, 04.05.1877.

Y.PRK.HR., 2/16, 17.12.1877.

Y.PRK.HR., 2/17, 21.12.1877.

Y.PRK.HR., 2/21, 25.12.1877.

B-Yayımlanmış İngiliz Belgeleri

British Documents on Foreign Affairs (BDFa): Reports and Papers from the Foreign Office Confidential Print, Part 1: From the Mid-Nineteenth century to the World War, Series B: The Near and Middle East 1856-1914, The Ottoman Empire: Diplomacy of the Powers, 1876-1878, General Ed. Kenneth Bourne and Cameron Watt, Ed. David Gillard, Part1, Series B, vol. 3, University Publications of America, 1984.

C-Gazeteler

Basiret gazetesi

D-Araştırmalar

Ahmed Midhat Efendi, *Zübdetü'l-Hakâyık*, İstanbul: Takvîm-i Vekâyi Matbaası, 1295.

- BUCKLE, G. E., *The Life of Benjamin Disraeli*, 1876-1881, vol.VI, New York: The Macmillan Company, 1920.
- GREEN, F. V., *93 Harbi: Tüm Cepheleriyle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı*, Türkçesi: Sebahattin Şenol, Muhammet Şeviker, İstanbul: İz Yayıncılık:1041, 2018.
- JELAVİCH, B., *The Ottoman Empire, the Great Powers, and the Straits Question 1870-1887*, Bloomington and London: Indiana University Press, 1973.
- KURAT, Y. T., *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği (1877-1880)*, İstanbul: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1968.
- Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat / Tarihi Hakikatların Aynası*, c.I-II-III, Haz: İsmet Miroğlu, İstanbul: Berekât Yayınevi, 1983.
- MİLLMAN, R., *Britain and the Eastern Question 1875-1878*, Oxford: Clarendon Press, 1979.
- MOUROÏS, A., *Disraeli'nin Hayatı*, Çev: İsmail Hakkı Âlişan, İstanbul: Dün ve Yarın Tercüme Külliyyatı, 1935.
- ROSSIER, E., *Avrupa'nın Siyasi Tarihi 1815-1919*, Çev: Ali Kemali Aksüt, İstanbul, 1944.
- RUPP, G. H., *A Wavering Friendship: Russia and Austria*, Cambridge, Mass, USA: Harvard University Press, 1941.
- STOJANOVIĆ, M. D., *The Great Powers and The Balkans 1875-1878*, Cambridge: Cambridge University Press, 1939.
- ŞAHİN, T., *Öncesiyle Sonrastıyla 93 Harbi*, 1. Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 868, 1988.
- TAYLOR, A.J.P., *The Struggle for Mastery in Europe 1848-1918*, New York, 1988, s.242.
- TURAN, O., *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi (93 Harbi)*, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1978.
- Uluslararası İlişkiler Tarihi/Başlangıçtan Bugüne Diplomasi Tarihi*, c.2, Ed: Vladimir Potyemkin, Çev: Attila Tokatlı, 1. Baskı, May Yayınları, 1978.
- YAPP, M. E., *The Making of the Modern Near East 1792-1923*, London and New York, 1987.

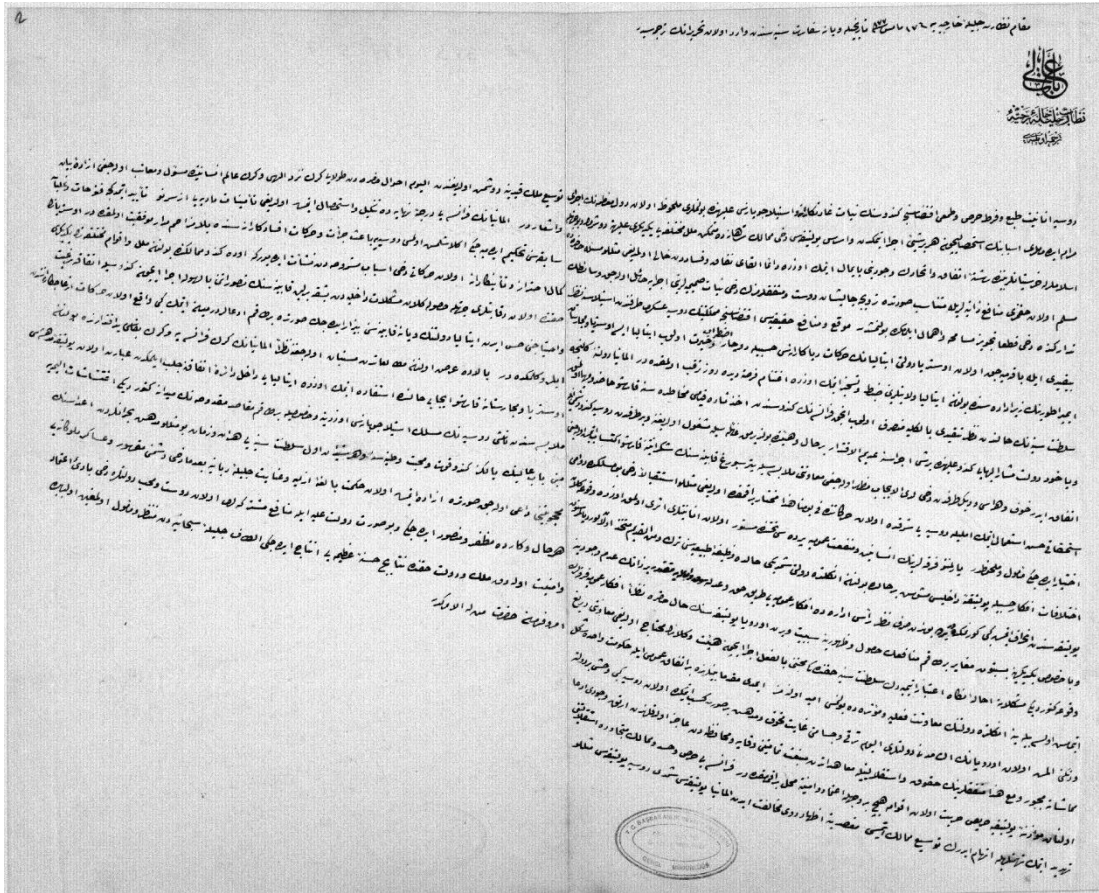
Ekler

Ek 1: 93 Harbi'nde Avusturya'nın politikası ve Rus ordusunun ilerleyişi karşısında Macaristan'daki hissiyata dair Roma Sefareti'nin Viyana'dan aldığı bir mektubun tercümesi. BOA., HR.SYS., 1239/98, 09.10.1877.

نمبر	تاریخ	شرح	تاریخ	ملاحظات
				مکتوب صورت زوجه
				از دولت ویتن ترتیباً در این مکتوب توضیح داده شده است که در این زمان در میان روسیه و اتریش حاکمیت کفایتی که صورت نگرفته است به دلیل این است که در این زمان برای سه هفته در قاره اروپا حرکت کرده اند و این مکتوب به سید برنارد روس حاکمیت ماکدو بر سر راه اتریش و کسب اتریش از اهل این مکتوب که حکمیت سید برنارد اوج یک نقد ابراهیم سازه و در این مکتوب حاکمیت از طرف سید برنارد سید برنارد و خزان قویتر از این که در این مکتوب ترتیباً در این مکتوب توضیح داده شده است که در این زمان در این مکتوب توضیح داده شده است که در این زمان سربان و سید برنارد ماهی ۱۰۰۰ نفر بنا به سید برنارد این مکتوب روسیه به منافع اتریش واقع - اتریش و " به گفته سید برنارد اتریش و اتریش

HR.SYS 1239/98 3 urk (2 shf bos) 4/1

Ek 2: Viyana Sefareti'nin, savaşın devletlerarası rekabet ve çıkarlar açısından detaylı bir analizini yaptığı 17 Mayıs 1877 tarihli tahriratu. BOA., HR.SYS., 1233/8, 17.05.1877.

Ek 3: Ayastefanos Antlaşması'nın imzalanması. Edmund Ollier, Cassell's Illustrated of the Russo-Turkish War, vol.II, London, Paris, New York& Melbourne: Cassell&Company Limited, p.103.

Ek 4: Basiret gazetesinin 22 Ağustos 1877 tarihli sayısında yayımlanan “İngiltere ve Avusturya” başlıklı yazı. Basiret, 10 Ağustos 1293 (22 Ağustos 1877)

